

CREATIVE IDENTITY OF THE ROMANIAN MINORITY WRITER IN SERBIA

IDENTITATEA CREATIVĂ A SCRITORULUI MINORITAR ROMÂN DIN SERBIA¹

Virginia POPOVIĆ

Universitatea din Novi Sad, Facultatea de Filosofie,
Departamentul de Limba și Literatura Română
popovic.virdjiniija@ff.uns.ac.rs

Abstract

The problem of Romanian writer that belong to Romanian national minority in Vojvodina (the northern part of Serbia where Romanian population lives) is perceived, principally as a reference to system of thinking which the writers made contacts across time, within their communities, then within majority of community as well as within the context of cultural influence from Romania. Thus, in Vojvodina has been much discussed about essential facts needed to establish and maintaining Romanian identity in this region. About "Center-Periphery" relationship and the minority reflex of self-defence of individual identity as well as culture, regarded by his creative appearance, as production of values of authorial artistic plan, there are more research articles written by Romanian authors in Serbia. In this part of Serbia, were gradually created the safe points of landmark for maintaining the cultural memory as a basis for the identity. Those are literary and artistic creations. Although identity implies maintenance of ethnic sense through cultural values which could not be summarize of „what it was in the past”, but the writer should participate in creating its own existence „today”, to contribute to what „will be in the future”. Romanian writers from Vojvodina become responsible for creating the complex and difficult framework of position of minority writer in relation with Romanian language and mentality of the majority from the motherland, Romania, by the one side, and with the mentality and ideological factors from Serbian society, by the other side. Romanian minority in Serbia through his way of being and understanding the word is a builder of own and unique existential meanings which should be fixed in writing in order to enter in culture. The reception of Romanian literature from Vojvodina it is not only an inventory of "margins" of Romanian literature but it should belong to axiological revaluation of Romanian literature taken as a whole. In this paper, we will analyse some guidelines about the current position of Romanian writer from Serbia, reflected through researches on issues facing to get out from anonymity with the willingness to contribute to maintaining and enriching Romanian cultural identity in Vojvodina.

Rezumat

Problema scriitorului român care aparține minorității naționale românești din Voivodina (partea de nord a Serbiei, în care trăiește populația românească) este privită, în primul rând, ca o raportare la sistemele de gândire cu care a venit în contact, de-a lungul timpului, în cadrul propriei comunități, apoi în cadrul comunității majoritare, precum și în contextul influenței culturale din România. Astfel, în Voivodina s-a discutat foarte mult despre faptele necesare pentru crearea și menținerea identității române pe aceste meleaguri. Despre relația „centru”-„periferie” și despre reflexul minoritar de autoapărare a identității individuale, precum și despre cultură, privită prin aspectul său creativ, ca producție de valori în planul artistic auctorial, există mai multe cercetări

¹ Lucrarea de față este realizată în cadrul proiectului *Jezici i kulture u vremenu i prostoru/ (Limbi și culturi in timp și spațiu)*, nr. proiect 178002, finanțat de Ministerul de Învățământ și Știință din Serbia.

ale autorilor românilor din Serbia. În această parte a Serbiei, s-a creat treptat puncte sigure de reper pentru menținerea memoriei culturale ca bază a identității, acestea fiind creațiile literare și artistice. Cum identitatea presupune menținerea sensului etnic prin valorile culturale care nu se pot rezuma doar la ceea ce a fost în trecut, ci scriitorul trebuie să participe la crearea existenței sale azi, pentru a contribui la ceea ce va fi în viitor, scriitorii din Voivodina devin responsabili pentru crearea cadrului dificil și complex al poziției scriitorului minoritar în relația cu limba și mentalitatea majorității române din țara mamă, România, pe de o parte și cu mentalitatea și factorii ideologici din mediul majoritar sârbesc. Minoritarul român din Serbia, prin modul său de a fi și de a înțelege lumea, este un creator de sensuri existențiale proprii și unice și care ar trebui fixate în scris, pentru a putea intra în cultură. Receptarea operelor literare românești din Voivodina nu înseamnă doar o inventariere a „marginilor” literaturii române ci trebuie să aparțină reevaluării axiologice a literaturii române, privită în ansamblu. În lucrarea de față se vor analiza unele repere actuale despre poziția scriitorului român din Serbia, reflectată prin prisma cercetărilor asupra problemelor cu care se confruntă pentru a ieși din anonim cu dorința de a contribui la menținerea și îmbogățirea identității culturale românești din Voivodina.

Key words: *minority writer, literature, Serbia, Romania, cultural identity*

Cuvinte-cheie: *scriitorul minoritar, literatură, Serbia, România, identitate culturală*

Problema scriitorului român care aparține minorității naționale românești din Voivodina (partea de nord a Serbiei, în care trăiește populația românească) este privită, în primul rând, ca o raportare la sistemele de gândire cu care a venit în contact, de-a lungul timpului, în cadrul propriei comunități, apoi în cadrul comunității majoritare, precum și în contextul influenței culturale din România. Astfel, în Voivodina s-a discutat foarte mult despre faptele necesare pentru crearea și menținerea identității române pe aceste meleaguri. Despre relația „centru”-„periferie” și despre reflexul minoritar de autoapărare a identității individuale, precum și despre cultură, privită prin aspectul său creativ, ca producție de valori în planul artistic auctorial, există mai multe cercetări ale autorilor românilor din Serbia. În această parte a Serbiei, s-a creat treptat puncte sigure de reper pentru menținerea memoriei culturale ca bază a identității, acestea fiind creațiile literare și artistice. Cum identitatea presupune menținerea sensului etnic prin valorile culturale care nu se pot rezuma doar la ceea ce a fost în trecut, ci scriitorul trebuie să participe la crearea existenței sale azi, pentru a contribui la ceea ce va fi în viitor, scriitorii din Voivodina devin responsabili pentru crearea cadrului dificil și complex al poziției scriitorului minoritar în relația cu limba și mentalitatea majorității române din țara mamă, România, pe de o parte și cu mentalitatea și factorii ideologici din mediul majoritar sârbesc. Minoritarul român din Serbia, prin modul său de a fi și de a înțelege lumea, este un creator de sensuri existențiale proprii și unice și care ar trebui fixate în scris, pentru a putea intra în cultură. Receptarea operelor literare românești din Voivodina nu înseamnă doar o inventariere a „marginilor” literaturii române ci trebuie să aparțină reevaluării axiologice a literaturii române, privită în ansamblu. În lucrarea de față se vor analiza unele repere actuale despre poziția scriitorului român din Serbia, reflectată prin prisma cercetărilor asupra problemelor cu care se confruntă pentru a ieși din anonim cu dorința de a contribui la menținerea și îmbogățirea identității culturale românești din Voivodina.

Privită prin aspectele sale istorice, socio-ideologice, culturale și individuale, „identitatea se corelează cu ideea guvernatoare a viziunii asupra lumii, [...] ca „realitate” [...] la un moment dat și într-un anumit spațiu” [Dan 2010: 9]. Astfel, problema minorității naționale românești este privită ca o raportare la sistemele de gândire cu care a venit în contact, pe parcursul timpului, în cadrul propriei comunități, din comunitatea majoritară, precum și din cultura din România. Identitatea minoritară românească este definită ca o imagine construită în ambele sensuri: din interiorul comunității și din exteriorul ei. De multe ori o cultură minoritară se simte marginalizată iar reflexul

minoritar de autoapărare a identității individuale se situează în două reacții posibile: „una este enclavizarea în tradiția etnică, iar a doua este asimilarea culturii minoritare de către cea majoritară” [Ibidem: 10].

O importantă posibilitate de creare și menținere a identității este cultura, privită prin aspectul său creativ, ca producție de valori artistice iar autorul care aparține unei minorități este, prin modul său de a fi și de a înțelege lumea, un creator de sensuri existențiale proprii și unice, care ar trebui să fie fixate în scris, pentru a putea intra în cultură.

Omul din cele mai vechi timpuri a simțit nevoia să se definească pe sine și propria sa existență, pe fundalul unei reprezentări a lumii subiectiv-individualizante care îi oferă posibilitatea să-și creeze o identitate și să găsească o explicație a sensului existenței sale în această lume. Astfel se întâmplă și cu minoritarul român din Serbia, a cărui evenimente istorice sunt privite prin apropierea subiectivă asupra acestor momente, încât identitatea nu urmărește întocmai mulțimea faptelor istoriografice, care aparțin trecutului și care sunt subordonate memoriei firești a omului, ci ele sunt subordonate aceluși proces psihologic, ceea ce explică nu numai viziunile personale și colective în cadrul unei grupări, ci și viziunea asupra lumii, judecățile despre destinul uman.

Problema identității populației românești din Voivodina s-a pus în momentul apariției primelor antologii de poezii populare, acest fapt fiind un semn major că un popor și-a pus în mod conștient problema identității sale. Identitatea, fondată pe acele valori care dau sens existenței umane, presupune totodată și ideea continuității acestor valori. Astăzi pentru populația majoritară dintr-o țară, apariția unor culegeri de folclor nu reprezintă un lucru atât de important, uneori acest fapt putea fi chiar neglijat prin reflexul cultural postmodern. Dacă privim problema identității, așa cum se pune ea pentru o minoritate națională, antologiile de folclor reprezintă prin apariția lor o chestiune de definire a identității acestei minorități. În ultimul timp tot mai des se pune problema locului unei literaturi minoritare în literatura statului, în literatura țării de origine, impactul literaturilor naționale asupra literaturilor minorităților, ideea despre dialogul intercultural fiind punctul de plecare al recunoașterii diferențelor și multitudinilor perspectivelor lumii în care viețuim. Un obiectiv, apărut relativ recent, în ultimul deceniu al secolului trecut, și care, între timp, a devenit indispensabil în întregul proces educațional, este interculturalitatea, care reactualizează obiectivele de natură culturală și literară și se concretizează prin competența de comunicare interculturală. Trebuie subliniat și caracterul interdisciplinar al comunicării interculturale, al studiilor interculturale, ce reunesc ipoteze și soluții epistemologice din domenii diverse. Tipic pentru fenomenul interculturalității este Peninsula Balcanică, prin evoluția convergentă a culturilor ce se regăsesc aici, prin codul de valori culturale comune care au stat la baza dezvoltării patrimoniului cultural balcanic. Ca spațiu ideal pentru cercetarea fenomenului cultural al unor popoare minoritare este Republica Serbia, unde se cultivă fenomenul de interculturalitate la toate nivelurile și unde se găsește cea mai mare concentrație de limbi și culturi din Peninsula Balcanică. Serbia, datorită poziției geografice specifice, al patrimoniului istoric și cultural, a circumstanțelor politice, a dezvoltării demografice, a migrației constante a populației, este o țară multietnică și multiculturală în care trăiesc numeroase minorități naționale care se deosebesc mai întâi după numărul locuitorilor, după coeziunea socială, organizația politică, emancipare națională, caracteristici etnice, etc. Acest lucru este confirmat la ultimul recensământ, care a fost realizat în 2011, cu scopul de a determina numărul și repartizarea în spațiu a populației, precum și caracteristicile etnice, economice, educaționale, sociale ale popoarelor care trăiesc aici. Din punctul de vedere al etnicității, datele arată că Serbia este o țară multietnică și multiconfesională unde pe lângă poporul majoritar sârb trăiesc și multe alte comunități etnice, diferite din punct de vedere istoric, a dezvoltării lor socio-culturale și demografice, a religiei și a limbii. O comunitate este populația românească.

Spre diferența de românii din sudul Dunării (așa numiții vlahi/români timoceni), românii din Provincia Autonomă Voivodina trăiesc în Banatul sârbesc de sud și central. Românii din Voivodina (partea de nord a Serbiei), populație cu o arie geografică și spirituală specifică, au fost colonizați pe acest teritoriu, pe care azi îl numim Banatul Sârbesc, în cea mai mare parte în secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea din părțile de răsărit ale Banatului, însă în mai multe

localități au venit și locuitori din alte părți ale spațiului etnic românesc. Această populație nou-venită s-a stabilit în localitățile care au existat încă din perioada stăpânirii turcești, chiar și din Evul Mediu, pe când, doar în câteva cazuri, au fost înființate localități noi. Astăzi românii trăiesc în zece comuni, respectiv municipii din Banat. Marea majoritate a românilor din Voivodina sunt de religie ortodoxă. Pentru a înțelege identitatea culturală a românilor din Banatul sârbesc, recurgem la creațiile folclorice, înțelese ca act de afirmare și menținere a originilor acestei populații. Românii din Voivodina, aflându-se la confluența unor determinări culturale și interetnice foarte variate, cunosc o apariție foarte târzie a unei antologii de lirică populară românească.² Unii culegători de folclor, având ca surse caietele diversilor locuitori din Banat, precum și înregistrările efectuate pe teren, antologia concepută respectă graiul local, bănățean, dovedind viabilitatea extraordinară a tradiției orale din această regiune. „Societățile tradiționale sunt în mare măsură societăți statice [...] astfel că literatura populară reflectă, o perioadă lungă de timp, o experiență culturală relativ omogenă transmisă din generație în generație” [Dărbus&Popović 2012:5]. Până la apariția acestor culegeri de folclor, în această arie geografică au apărut deja multe dintre producțiile literare culte ale acestei populații, „devenite deja puncte de reper ale literaturii minorității românești din Banat” [Dan 2010: 34]. Acest fenomen liric și folcloric, ascunde însă, în spatele unei poezii de grai bănățean o realitate lingvistică și socio-culturală specifică extrem de complexă și înțelegerea acesteia poate constitui o explicație a apariției atât de târzii a acestor culegeri de folclor. Anume, populația bănățeană din Serbia vorbesc sârba, apoi subdialectul bănățean al limbii române și doar un număr restrâns vorbesc limba română literară. Abia în ultimele decenii prin mediatizarea limbii române literare în cadrul unor instituții de mass media (Postul de Radio și Televiziune al Voivodinei, revista „Lumina” și ziarul „Libertatea”) și în unele instituții de învățământ superior³, populația a început să adopte limba română literară. Pe de altă parte mulți tineri pleacă la studii în România dar și prin intermediu posturilor de radio și televiziune din România, populația ține contactul cu limba română literară. Atunci când vorbesc între ei, românii voivodineni tind să recurgă tot la limba locală, ca marcă a identității lor specifice.⁴

Antologiile de poezie populară au apărut în momentul când românii din Banatul sârbesc duceau o luptă care limbă va învinge sau, mai bine zis că acest lucru este o dilemă lingvistică, ce ține mai mult de identitatea spirituală a unui popor care trăiește sub semnul confluențelor culturale interetnice din această regiune, populația având de ales între limba literară și limba (graiul) strămoșilor - graiul bănățean: „limba pe care o vorbește minoritarul român [...] este nu numai dialectală, ușor conservată, ci și cu împrumuturi lexicale explicabile, neologisme inevitabile” [Almăjan 2002: 43].

² Prima antologie *Foaie verde, spic de grâu* a apărut de sub tipar în 1979 datorită Societății de Limba Română din Voivodina, în orașul Zrenianin. După aceea, la foarte scurt timp a apărut și cel de-al doilea *Foaie verde, lămâiță*, în 1982.

³ Departamentul de Limba și Literatura Română din cadrul Facultății de Filosofie, Universitatea din Novi Sad (fondată în 1981) și Catedra de Limba și Literatura Română, din cadrul Facultății de Filologie, Universitatea din Belgrad (fondată în 1963)

⁴ În dependență de originea locuitorilor din Banatul sârbesc, localitățile românești le putem împărți în câteva grupuri. Primul grup îl formează localitățile din jurul Vârșetului, „de la codru”, în care trăiește populație bănățeană autohtonă, despre care există indicii că ar fi și cele mai vechi localități românești din partea noastră a Banatului. Este vorba despre satele Srediștea Mică, Marcovăț, Coștei, Voivodinț, Sălcița, Iablancă și Mesici, cărora le trebuie adăugate și localitățile de câmpie din jurul Vârșetului, și anume Jamul Mic, Vlačiovăț și Râtișor, cât și Grebenațul de la marginea Dunelor Deliblații. Grupul al doilea îl formează localitățile din câmpia Banatului, așa-numitele „sate de pustă”, în care la fel trăiesc români bănățeni: Alibunar, Seleuș, Barițe (Șân-Ianăș), Nicolinț, Vladimirovaț (Petrovasâla), Uzdin, Ecica, Sutiesca (Sărcia) și Toracu Mare, cât și localitățile din partea extremă sudică a Banatului – Doloave, Maramorac și Deliblata. Ardelenii s-au stabilit în localitățile din grupul al treilea, și anume la Iancov Most (Iancaid), Clec, Ofcea, Glogoni, Iabuca, iar parțial și la Satu Nou, Ecica, Seleuș, Alibunar și Locve (Șân-Mihai). Românii din Oltenia s-au așezat la Straja, Satu Nou și Șân-Mihai, pe când locuitorii Toracului Mic au venit din Crișana. Într-un număr mai mic, în timpurile trecute, românii trăiau și în alte localități din Banat, însă aceștia cu timpul s-au asimilat cu populația sârbă majoritară (Rusko Selo, Dobrița și altele). În sfârșit, această populație a fost și este prezentă și în orașele bănățene, și anume în Biserica Albă, Cuvin, Vârșet și Panciova, iar într-un număr mai mic și în Becicherecul Mare (Zrenianin) și Kikinda.

În același timp cu data apariției acestor antologii de poezie populară, în Banatul sârbesc apăruseră deja multe dintre producțiile literare culte ale acestei populații, devenite puncte de reper ale literaturii minorității românești din Banat, literatura cultă, folosind o limbă nespecifică pentru această zonă s-a suprapus peste realitatea folclorică încă vie de aici. Este vorba de suprapunerea unui model cultural de tip nou peste modelul cultural autohton,⁵ anume, literatura din Voivodina se poate împarte în două etape: cea de dinainte de 1947, când aici exista o cultură de tip popular, cu influențe din aria culturală sârbească, și a doua etapă, cea de după 1947, când s-a produs fenomenul suprapunerii unui model cultural de tip nou peste modelul autohton. În etapa a doua se produce o *dilemă a identității* [Dan 2010:37] sau mai bine-zis o lepădare a identității românești a unui mare număr de scriitori români care decid să scire în limba majorității, fenomen care apare, pe de o parte datorită momentului ideologico-politic produs în Serbia dar și datorită marginalizării din exterior, de către cultura hegemonică, adoptând adesea aceeași optică despre sine însăși, fenomen care se produce frecvent în zona sud-est europeană și despre care a vorbit și Maria Todorova în volumul *Balkanii și balcanismul* (2000). Odată trecuți în spațiul literar sârb, scriitorii din Voivodina prin opera lor situată dincolo de toate canoanele bătătorite, „au produs o cotitură importantă în literatura sârbă, influențând întreg spațiul balcanic” [Agache 2010: 98]. Motivele sunt mai multe: intuiția că nu s-ar fi putut afirma în cadrul unei literaturi minoritare, răcirea relațiilor sârbo-române sau nu au putut evita clișeele impuse scriitorilor români în acei ani, decât mutarea în interiorul literaturii majorității. Astfel, o parte dintre scriitorii români din Serbia au părăsit spațiul literar de limba română și încep să își scrie opera în limba țării de adopție, în sârbă, păstrând un permanent contact cu spațiul cultural românesc (Vasco Popa, Florica Ștefan). Există cazuri când scriitorii din Voivodina se exilează în țările scandinave devenind unii dintre cei mai cunoscuți traducători ai literaturii române în limbile țărilor nordice (Ion Miloș).

Apariția școlilor cu limba de predare română, a revistelor, a cărților și chiar apariția, în 1981 a secției de limbă și literatură română pentru această minoritate la Facultatea de Filosofie din Novi Sad, nu întăresc sentimentul unei identități culturale, producându-se o sciziune și generează existența simultană a două coduri de comunicare. Anume, niciunul dintre românii instruiți în aceste școli, nu renunță la graiul bănățean, ci vorbesc la mod paralel și graiul bănățean și limba literară, ca pe două limbi diferite, trecând cu dexteritate de la una la cealaltă. Existența acestui paralelism dovedește că limba populară și folclorul sunt simțite încă drept foarte vii, dar, scăderea numărului românilor din această zonă dovedește aspirația acestora de a se rupe de contextul cultural specific românesc. Existența, în paralel a celor două „limbi” se face simțită în întreaga activitate culturală a acestei minorități naționale. Antologiile de folclor despre care am amintit mai sus apar de sub tipar paralel cu publicarea operelor scriitorilor moderni și postmoderni din Voivodina, stăpânitori ai unei poetici evoluate, variate și sincronizate cu poezia și proza din România, pe de o parte și pe de cealaltă parte cu cea sârbească din Serbia. Folclorul, permanent prezent la populația românească din Voivodina, cu precădere rurală, nu reprezintă în toate cazurile izvor de inspirație, fapt important din punct de vedere axiologic dar și din punct de vedere etnic. Dacă în spațiul sârbesc limba și literatura populară românească tind să fie asimilate ca urmare a schimbărilor paradigmelor culturale sau să dispară sub acțiunea mediului neromânesc, tot aici se înregistrează o neobișnuit de statornică păstrare a obiceiurilor, care „reprezentând prin canoanele pe care le presupun, acte de identificare etnică mai puternice decât în cazurile în care identitatea este subînțeleasă” [Ibidem: 40-41].

Unii cercetători asupra condiției minoritarului român în Serbia, analizând frământările și speranțele acestei populații, tragismul ei de a se găsi nu numai între mai multe limbi și moduri de gândire, ajung la concluzia că nu numărul de locuitori reprezintă unitatea de măsură ci cantitatea de creații originale raportată la populația relativ restrânsă. Slavco Almăjan, cunoscut scriitor român din

⁵ Mariana Dan în volumul *Construcția și deconstrucția canonului identitar*, Panciova, Editura Libertatea, 2010 vorbește despre confluențele culturale din Voivodina, în ceea ce privește producția folclorică, nu sunt atât de semnificative dacă se raportează la folclorul literar slovac, maghiar sau sârb (slovacii, maghiarii și sârbii sunt popoare conlocuitoare cu românii în Banatul sârbesc), ci reprezintă un fenomen autentic și care, deși izolat în această regiune prin apartenența etnică, este strâns legat de folclorul din Banatul românesc.

Voivodina, este singurul român din afara granițelor românești care a încercat să definească în eseurile sale imagologice poziția culturii minoritare și situația scriitorului român aflat la răscrucea a două culturi. El a încercat „din interior” să demonstreze ce înseamnă „centru” și „periferie” sau „cultură hegemonică” și „cultură minoritară”, precum și ce subînțelegem prin cultură minoritară în raport cu ea însăși sau în raport cu moștenirea sa lingvistică și culturală, precum și raportul acestei culturi minoritare cu cultura hegemonică sârbă și română din România: „Se lansase sloganul că suntem la „periferia culturii,” și că nu avem ce căuta în saloanele elitei intelectuale.[...] Ni se spunea că adevărata cultură se face altundeva, în centru, iar noi vom fi și vom rămâne niște spectatori care au întârziat la premieră” [Almăjan 2002: 46] Identitatea, așa cum este percepută de Slavco Almăjan în eseuul său imagologic *Metagalaxia minoritară* (1996) este o problemă centrală, în primul rând a omului minoritar, apoi a creatorului de artă și cultură, privită din perspectiva Celuilalt, deci a culturii majoritare: „Noi scriem o literatură în limba română în Voivodina, respectiv Serbia. Până în anii nouăzeci am fost scriitori iugoslavi care au scris românește. Astăzi suntem în poziția să fim scriitori români din Iugoslavia. Nuanța a înlocuit prejudecata.” [Almăjan 1996: 75].

Remarcăm faptul că, în cazul scriitorilor minoritari, identitatea trebuie neapărat privită în raport cu cultura hegemonică, ea reprezentând o adaptare sau o neadaptare la sensul cultural hegemonic:

„Există totuși un loc central în care minoritarul se întâlnește cu prelungirile rădăcinilor esențiale și acest loc aparține limbajului; nu există o limbă minoritară, limba majoritară fiind limba națiunii, respectiv limba poporului din care își trage seva istorismului timpuriu, a subiectivismului echidistant, precum și conceptul cultural al sentimentului tradițional. Așadar, brâuul transparenței noastre tradiționale, zestrea istorică incoruptibilă, este fascinanta măreție a dialectului, în care se exprimă mentalitatea și modelul său funcțional...” [Almăjan 2007: 190].

Prin textul lui Almăjan, înțelegem mai bine chestiunea identității, minoritarul român, neluând parte la istorie, descoperă că doar spațiul cultural este singura „arenă în care își poate demonstra prioritățile alternative” [Ibidem]. Scriitorul minoritar își asumă un rol important în memoria culturală, el fiind în același timp un receptor al acesteia, dar și un generator de noi sensuri de care se leagă o anumită identitate. Și dacă viziunile lui Slavco Almăjan asupra minoritarilor români din Voivodina au o nuanță pesimistă când este vorba de înțelegerea culturii hegemonice a realității și existenței minoritarului, când scriitorul minoritar se află în fața pierderii identității sale, reflecțiile sale devin mai optimiste când autorul trece la importanța rolului culturii în constituirea și menținerea identității: „literatura a rămas singurul adevăr” [Ibidem: 256] și că identitatea se poate recupera, dacă nu în plan istoric, măcar în plan cultural, prin creația de valori culturale. În timp ce cultura contribuie la formarea identităților, exprimarea de sine și încrederea în sine, influențează, în mare măsură, dezvoltarea simțului de apartenență unei comunități. Ajungem la concluzia că identitatea, ca memorie culturală, ca imagine despre lume, se află în afara istoriei încât creația artistică, prin autenticitatea sa, intră într-un patrimoniu cultural universal.

Dacă luăm în considerare opera unui scriitor român din Voivodina dar și opera scriitorului sârb care scrie în același spațiu geografic cu cel român, problema identității și a centrului este privită altfel. Aici are loc o transformare identitară, ca urmare a schimbării actuale a viziunii asupra lumii, mai ales după toate întâmplările de la sfârșitul secolului trecut în fosta Iugoslavie. Sârbii și românii din Voivodina intră împreună într-un spațiu identitar mai larg, globalist. Nici literatura sârbă și nici cea română din Voivodina (sau o altă literatură minoritară) nu se află în Serbia în raport „inferior”-„superior” sau „centru” – „periferie”, nu există culturi importante și culturi mai puțin importante, ci există o singură cultură, cea globală. În această situație, șansele identității fiecărei culturi ar fi egale. Problema apare atunci când nu este cunoscută literatura popoarelor conlocuitoare aici, datorită obstacolului prilejuit în situația comunicatională. Scriitorii români din Voivodina nu sunt traduși îndeajuns în limba sârbă, deci literatura minoritară nu e tradusă în limba majorității sau a celorlalte minorități. La fel opera acestor autori nu este prezentă nici fizic, nici în conștiința culturală a țării în a cărei limbă scriu, chiar dacă importanța operelor unor scriitori români din

Voivodina se extinde dincolo de limitele unei literaturi minoritare. Lipsa receptării cărților acestor scriitori în cadrul culturii „majoritare” se explică prin lipsa traducerilor sistematice și nu prin criterii de ordin axiologic. Există cazuri când un scriitor din Voivodina, care aparține minorității naționale române, este mult mai mult tradus într-o limbă vorbită de celorlalte minorități decât în limba mediului: „scriitorii români din Serbia, prin limba sârbă, au pătruns mult mai rapid în alte culturi și s-au inițiat mult mai profund în poetica europeană” (Copcea 2014: 5). Această situație relevă faptul că relația „eu” și „celălalt” rămâne, în spațiul sârbesc încă nerezolvată în practică.

Referințe bibliografice

- Agache, Catinca, *Literatura română din Voivodina*, Panciova, Editura Libertatea, 2010.
Almăjan, Slavco, *Metagalaxia minoritară*, Panciova, Libertatea, 1996.
Almăjan, Slavco, *Deliciosul destin minoritar*, Timișoara, Editura Augusta, 2002.
Almăjan, Slavco, *Rigoarea și fascinația extremelor*, Panciova, Editura Libertatea, 2007.
Copcea, Florian, *Scriitorii români din Serbia*, Craiova, Editura MJM, 2014.
Dan, Mariana, *Construcția și deconstrucția canonului identitar*, 2010.
Dărăbuș, Carmen, Virginia Popović, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2012.
Todorova, Maria, *Balcanii și balcanismul*, București, Editura Humanitas, 2000.

